

‘Ook hier zeggen de getallen niet alles’

Literatuurgeschiedschrijving, toen en nu

Mathijs Sanders

Abstract

The first issue of the journal *Nederlandse letterkunde* (1996) opened with an article about the historiography of modern Dutch poetry by Wiljan van den Akker and Gillis Dorleijn. Due to its prominent place in the new journal, it made a programmatic impression. This article aims at answering the following questions: what scientific intentions formed the basis of this article; how were the empirical findings translated into new hypotheses; and how did it inspire new approaches and practices in the field of literary historiography?

Keywords: literary history, literary field, poetry, quantitative analysis

1. Inleiding

De eerste aflevering van de eerste jaargang van *Nederlandse Letterkunde* opende met het artikel ‘Over de geschiedschrijving van de moderne Nederlandse poëzie. Problemen, getallen en suggesties’ van Wiljan van den Akker en Gillis Dorleijn.¹ Alleen al door de prominente plaats in het nieuwe tijdschrift wekt dit artikel de indruk van een programma, terwijl de ondertitel een verkenning van nog onontgonnen gebied in het vooruitzicht stelt. Literatuurgeschiedschrijving stond op dat moment volop in de belangstelling van de letterkundige neerlandistiek. Zes jaar eerder was Ton Anbeeks *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur tussen 1885 en 1985* verschenen, drie jaar later gevolgd door het caleidoscopische *Nederlandse literatuur, een geschiedenis*. Na talrijke debatten over de (on)mogelijkheid van een literatuurgeschiedenis lagen er nu twee handboeken, die gretig aftrek vonden in het hoger onderwijs. Van den Akker en Dorleijn stelden evenwel vast dat er van werkelijke vernieuwing nauwelijks sprake was: ook de nieuwe handboeken vertelden het bekende verhaal van elkaar aflossende

stromingen, generaties en bewegingen. Hun artikel legde de basis voor een nieuwe benadering van het literaire verleden door de totale literaire productie van een te bestuderen periode tot uitgangspunt te maken.

Deze bijdrage blikt terug op het artikel waarmee *Nederlandse letterkunde* in 1996 van wal stak. Achtereenvolgens worden antwoorden gezocht op de volgende vragen: welke wetenschappelijke intenties lagen aan het artikel ten grondslag (§ 2), hoe werden de empirische bevindingen vertaald naar nieuwe hypothesen (§ 3) en welke effecten sorteerde de door bronnen en data gedreven benadering op de praktijk van de literatuurgeschiedschrijving (§ 4)?

2. De staalmeesters

Het is gepast om een beschouwing over een artikel waarin een pleidooi wordt gehouden voor het gebruik van kwantitatieve data te beginnen met enkele getallen. Op basis van de Bibliografie van Nederlandse Taal- en Literatuurwetenschap (BNTL) kunnen enkele patronen worden aangewezen in de publicatiegeschiedenis van de beide auteurs van het artikel. Op de peildatum 26 maart 2021 leverde W.J. van den Akker 93 en G.J. Dorleijn 147 treffers op. Samen tekenden zij voor 24 titels.² Een snelle rekensom leert dus dat Van den Akker 25,8% van zijn publicaties samen met Dorleijn schreef, terwijl Dorleijn 16,3% van zijn publicaties samen schreef met Van den Akker. De samenwerking begon in 1985 met een bijdrage aan de afscheidsbundel voor hun beider promotor A.L. Sötemann over het redactiebeleid van *De Gids* tussen 1916 en 1926 en vond een voorlopig eindpunt in 2008 met een artikel over ‘De zelfprofilering van Albert Verwey als modern auteur’ in *Spiegel der Letteren*.

Overzien we de totale gezamenlijke productie in de periode 1985-2008, dan kunnen daarbinnen enkele elkaar deels overlappende groepen worden onderscheiden. De eerste groep bestaat uit een reeks publicaties met een sterk documentair karakter. Daartoe reken ik hun eerste artikel, over het redactiebeleid van *De Gids*, maar ook een bijdrage aan de in 1989 verschenen huldebundel voor die andere Utrechtse hoogleraar, J.J. Oversteegen, over de ontstaansgeschiedenis van Nijhoffs bundel *Vormen*. In deze groep vallen ook de historisch-kritische editie van de *Gedichten* van M. Nijhoff en de leesedities en bloemlezingen die daaruit voortvloeiden. Deze ‘documentaires’ legden de basis voor publicaties met literair-historische beschouwingen, zoals de twee boekjes die verschenen bij de Universiteit Utrecht over respectievelijk het protestants-christelijke literaire circuit in de vroege twintigste eeuw en genderverhoudingen in de Nederlandse poëzie tussen

1880 en 1940.³ Deze gezamenlijke publicaties laten zien dat de onderzoekers de documentatie van literair-historische feiten tot uitgangspunt maakten van nieuw onderzoek. Niet het perspectief en de poëtica van de onderzoeker waren leidend, maar het 'ruwe' historische bronnenmateriaal.

Een tweede groep bestaat uit een reeks artikelen in wetenschappelijke tijdschriften waarin zij methodologische voorstellen formuleerden waarmee zij het onderzoek naar de moderne letterkunde nieuwe impulsen gaven. Tot die groep reken ik onder andere het artikel 'Poetica en literatuurgeschiedschrijving' in *De Nieuwe Taalgids* van 1991, het hier te bespreken artikel uit de eerste jaargang van *Nederlandse letterkunde*, een bijdrage aan het door beiden samengestelde themanummer van *Nederlandse letterkunde* (1999/2) over de Noord- en Zuid-Nederlandse poëzie tussen 1900 en 1940, beschouwingen over de doorwerking van de literatuuropvattingen van de Tachtigers in de vroege twintigste eeuw, over literatuuropvattingen als denkstijl en over de auteurspositionering van Verwey.⁴

Aan het gezamenlijke oeuvre ligt de opvatting ten grondslag dat literair-historisch onderzoek gebaseerd moet zijn op systematisch verzamelde bronnen met betrekking tot de productie van literatuur. 'Ons uitgangspunt [...] is dat documentair, historisch-kritisch, onderzoek veelal onontbeerlijk is om zinnige interpretatieve en literair-historische uitspraken te doen,' luidde het in 1989.⁵ Een dergelijke benadering van onderop was in 1996 niet vanzelfsprekend. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het vertelstandpunt in het handboek van Anbeek. In diens *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* is een auctoriale vertelinstantie aan het woord die achteraf verslag doet over gebeurtenissen uit het verleden en die dat verleden soms onbekommerd van vertellerscommentaar voorziet (bekend werd de typering van Marsman als 'de grootste draaikont in de Nederlandse literatuurgeschiedenis').⁶

Van den Akker en Dorleijn wilden afstand nemen van zowel deze historiografische vertelconventie als van de normatieve bias die daar aan ten grondslag lag. Inspiratie vonden zij in wat binnen de oudere letterkunde al langer usance was: een benadering van onderop, waarbij het bronnenmateriaal leidend is. Niet toevallig luidt de laatste zin van hun artikel: 'De tijd is rijp om de moderne letterkunde tot historie te verklaren om er opnieuw naar te kijken.'⁷ Die benadering maakte het mogelijk om aandacht te schenken aan continuïteit en niet uitsluitend aan breukmomenten. Bovendien bood zij een kans om auteurs en teksten te belichten die de canon niet hadden gehaald. Wat de destijds geruchtmakende bundel *De canon onder vuur* (1991) bewerkstelligde vanuit het perspectief van de actualiserende *cultural studies*, streefden Van den Akker en Dorleijn na via een historisch-institutionele benadering: het problematiseren van de canon en het belichten van door de meer traditionele

literatuurgeschiedschrijving gemarginaliseerde groepen.⁸ Die institutionele benadering zou, gestimuleerd door NWO, rond de eeuwwende 2000 uitgroeien tot een van de weinige ‘scholen’ in de letterkundige neerlandistiek.⁹

Aan de gezamenlijke publicaties van de beide neerlandici lag de overtuiging ten grondslag dat bestaande analytische modellen niet volstonden. De bovengenoemde tweede groep publicaties telt dan ook een aantal artikelen waarin het onderzoek naar literatuuropvattingen en literatuurgeschiedenis methodologisch opnieuw werd doordacht. Zo werd het vermaarde poëtica-model van Sötemann uitgebreid en verbonden met nieuwe theoretische invalshoeken, voornamelijk afkomstig uit de cultuursociologie. Dat resulteerde onder andere in aandacht voor wat Dorleijn in zijn oratie ‘literair-sociaal gedrag’ noemde en in onderzoek naar de zelfprofilering van auteurs.¹⁰ Deze exercities in het vroege werk van beide onderzoekers mondden uit in nieuwe typologische modellen, waarmee zij niet alleen een fundament legden voor eigen onderzoek en dat van anderen, maar ook hun naam vestigden binnen de letteren. Zo presenteerde Van den Akker in zijn proefschrift een flexibel classificatiemodel voor het onderzoek naar vooral versexterne poëtica’s en introduceerde Dorleijn in zijn oratie een drievoudig beschrijvingsmodel waarbinnen de samenhang tussen tekst, poëtica en literair-sociaal gedrag tot uitgangspunt werd gemaakt van literair-historisch onderzoek.¹¹

Een zekere onvrede met vigerende modellen en praktijken lag ook ten grondslag aan het artikel waarmee *Nederlandse Letterkunde* begon. Een nieuw verhaal zou van onderop moeten worden opgebouwd op basis van langs empirische weg verworven, kwantificeerbare data. Het ethos van de onderzoeker was bij dat alles van vitaal belang. De literatuurwetenschapper zou expliciet moeten reflecteren op zijn eigen normatieve vooronderstellingen en blinde vlekken (*bias*) en deze vooronderstellingen en voorkeuren niet leidend mogen laten zijn bij de te maken keuzes. Alleen op die manier zouden nieuwe hypotheses kunnen worden gegenereerd. Hoe pakte dit alles in 1996 uit?

3. Literatuur als markt en macht

Het artikel ‘Over de geschiedschrijving van de moderne Nederlandse poëzie’ presenteerde de resultaten van een omvangrijk kwantitatief onderzoek naar de productie van poëzie in de periode tussen 1900 en 1940. Het werd tijd om ‘dat taaie, hardnekkige, traditionele beeld’ van de literatuurgeschiedenis te corrigeren door niet langer de beeldvorming binnen het literaire circuit te reproduceren, maar met ‘meer distantie’ de selectieprocessen die in dat

circuit plaatsvonden te analyseren.¹² In het nieuwe onderzoek werd het relatieve belang van een dichter, tijdschrift of uitgeverij dan ook niet langer bepaald door de esthetische of poëtische normen van de geschiedschrijver, maar door het kwantitatieve aandeel in de literaire productie. Zo luidt het over de uitgevers: 'Om het relatieve belang vast te kunnen stellen, zijn we ervan uitgegaan dat uitgevers die in de onderzochte periode van veertig jaar 15 bundels of minder hebben laten verschijnen, geen substantieel gewicht in de schaal leggen.'¹³ Daarmee was het selectiecriteria voor opname in een literatuurgeschiedenis niet langer esthetisch van aard, maar kwantitatief: de grootste producenten krijgen de meest prominente plaats. De onderzoekers maakten geen geheim van deze in essentie economische *bias*, maar ze zet vijftien jaar na dato wel aan tot enkele kritische reflecties. Door het relatieve belang van dichters en hun werk te relateren aan het marktaandeel van hun uitgevers (uitgedrukt in aantallen bundels) komt de nadruk te liggen op het economische kapitaal als indicator van dat belang. Dat staat op gespannen voet met de gangbare opvatting dat het belang dat aan poëzie wordt toegekend voornamelijk afhankelijk is van de waardering in wat Bourdieu het veld van de kleinschalige productie noemde: de symbolische waardentoekenning door critici en collega-dichters. Volgens die veldlogica verhoudt economisch succes (dat zelfs bij de verkoop van een groot aantal dichtbundels beperkt blijft in verhouding tot de verkoop van bijvoorbeeld publieksromans) zich omgekeerd evenredig tot de verwerving van symbolisch kapitaal.

Het artikel heeft een sterk cartografisch karakter. De literaire productie werd middels tabellen en schijfdiagrammen in kaart gebracht. Interessant is de voorzichtigheid waarmee de data werden gepresenteerd en geordend. Van den Akker en Dorleijn schrijven over 'de basisgegevens, de "feiten" waarmee een geschiedschrijver rekening moet houden' en presenteren hun getalsmatige bevindingen behoedzaam ('ook hier zeggen de getallen niet alles').¹⁴ Desalniettemin waren de patronen die zich in het databestand aftekenen leidend voor de hypotheses die de auteurs formuleerden. Die hadden betrekking op twee aspecten van de literaire cultuur uit de bestudeerde periode: het verschijnsel generatievormig en de rol van levensbeschouwelijke verzuiling. Wie niet vaart op het kompas van de contemporaine beeldvorming maar de kwantitatieve 'feiten' als uitgangspunt neemt zal het traditionele idee van 'de generatie van 1910' los moeten laten en ontwaart op grond van de productiecurves een 'generatie van 1920', toen er daadwerkelijk sprake was van een debuutcohort van dichters die zich groepeerden rond tijdschriften. En wie meent dat de verzuiling ook de literatuur in zijn greep had, moet op basis van het diachroon door te lichten databestand vaststellen 'dat de

dominante uitgevers van poëzie eerder een beweging in de richting van “ontzuiling” hebben versterkt.”¹⁵ Die tweede kwestie grijp ik aan om enkele kanttekeningen te plaatsen bij de vooronderstellingen die aan het artikel ten grondslag liggen.

Van den Akker en Dorleijn stelden vast dat het literaire veld een van de domeinen was waar de verzuiling zijn beslag kreeg. Dat blijkt vooral uit institutionele ontwikkelingen: de oprichting van tijdschriften en uitgeverijen met een uitgesproken katholieke, protestantse of socialistische signatuur. Vooral de eerste twee ‘circuits’ waren productief, zoals blijkt uit de lijsten en diagrammen. Alle aanleiding dus om deze dichters en hun instituties een plaats te geven in het nieuwe verhaal. Waar Ton Anbeek en Jan Bank in het tweede nummer van *Nederlandse letterkunde* op basis van drie tijdschriften (*Links Richten*, *Opwaartsche wegen* en *De Gemeenschap*) zouden concluderen dat de Nederlandse literatuur slechts ‘zwak verzuild’ was, aangezien de zuilen weinig gereputeerde auteurs voortbrachten, hun tijdschriften een ‘geringe uitstraling’ hadden en omdat ‘in onze ogen’ het ‘belangrijkste literaire werk’, die literatuur waar ‘vandaag dan ook vrijwel alle aandacht’ naar uit gaat, buiten de invloedssfeer van de zuilen werd geschreven, daar kreeg de ‘verzuilde literatuur’ bij Van den Akker en Dorleijn een belangrijke rol.¹⁶ Desalniettemin was er hen veel aan gelegen om de dominantie van het ‘neutrale circuit’ aan het licht te brengen.

Die dominantie leek op het eerste gezicht ook evident, afgaande op de verzamelde en geordende data. Een ruime meerderheid van de 35 bestudeerde tijdschriften had een levensbeschouwelijk neutrale signatuur en de uitgevers buiten de zuilen voerden de lijst van meest productieve uitgevers aan. Of deze verhoudingen anders zouden uitvallen als ook dagbladen en bijvoorbeeld kerkbladen in het corpus waren opgenomen laat zich niet beantwoorden. Dat deze publicatiekanalen niet werden bestudeerd hangt wellicht samen met het toch tamelijk traditionele en canonieke literatuurbegrip van de onderzoekers, die bij de toelichting op hun databestand terloops opmerken dat zij een selectie maakten uit de aanvankelijke verzameling van meer dan vierduizend titels.¹⁷ Daarbij vielen bloemlezingen af, evenals ‘uitgaven bestemd voor de jeugd en het onderwijs: de productieve Alice Becht-Dentz (*Hondjes en katjes voor kleine schatjes*, *Een nieuw berenboek*) en Anna Sutorius (*Wimpie op de wandeling*, *Klein en knus voor broer en zus*) moesten worden weggelaten.’ Moest dat werkelijk? Van wie en op grond waarvan? Was het vermoeden dat deze uitgaven een andere markt bedienden de reden om ze uit te sluiten? Ook ‘een bonte verzameling voordrachten, sketches op rijm en dergelijke, meestal bedoeld voor bruiloften en andere feestelijkheden’ werd terzijde gelegd, ‘hoezeer de kluchtige coupletten van B. Elferink (*Jantje Aviatiek*),

Maupie Staal (*De vuilnismans*) of *Juliaantjes, gedichtjes en wijzen* van mevrouw Lienders-Frackers ook nieuwsgierig maken.¹⁸ Maar hoe onbevooroordeeld was die nieuwsgierigheid? En waarom resulteerde die nieuwsgierigheid niet in een ruimer toelatingsbeleid? Alles blijkt toch niet alles.

Het bovenstaande is natuurlijk te verontschuldigen op grond van het feit dat onderzoek naar publieksliteratuur, naar *lowbrow* en *middlebrow*, op dat moment nog niet hoog op de agenda stond. Het is dan ook rechtvaardiger om de hypothesen die worden geformuleerd op grond van het uiteindelijke databestand tegen het licht te houden. Verhelderend is dan wat de auteurs opmerken over het publicatiegedrag van auteurs in relatie tot de verzuilde tijdschriften. In een korte paragraaf volgen zij de dichter Felix Rutten, wiens publicitaire zwaartepunt zich binnen de katholieke zuil bevond maar die ook buiten eigen kring publiceerde en dat vooral deed toen hij in die eigen kring al een naam had opgebouwd. Uit die casus leidden Van den Akker en Dorleijn 'een literaire strategie' af, 'een mechanisme' zelfs 'dat we vaker tegenkomen': 'een auteur die aan een zuil verbonden is, streeft er op den duur na [sic] te functioneren buiten zijn zuil, dus in het dominerende literaire circuit, dat in Nederland neutraal genoemd kan worden'. Ter adstructie merkten zij op dat Rutten erin slaagde zijn poëzie zelfs te plaatsen 'bij een van de belangrijkste, niet-verzuilde poëzie-uitgevers van het interbellum, A.A.M. Stols'.¹⁹

Wie patronen zoekt zal die vinden, maar wie afzonderlijke casussen nader bestudeert ziet dat de zaak soms complexer is dan de getallen doen vermoeden. Zo heeft Nanske Wilholt met betrekking tot de casus Rutten laten zien dat zijn late bundel *De verzonken tuin* niet verscheen bij A.A.M. Stols, maar bij de Maastrichtse firma Boosten & Stols, die 'een duidelijke eigen koers van een haast exclusieve katholieke signatuur voer'.²⁰ Met betrekking tot een andere katholieke dichter, Jan Engelman, merkten Van den Akker en Dorleijn op dat diens gedrag eenzelfde patroon laat zien, wat leidde tot deze stelling: 'Een "succesvol" dichter zal dan ook de neiging vertonen zijn zuil te ontvluchten om terecht te komen bij de gezaghebbende, neutrale uitgevers'.²¹ Dat Engelman zich inderdaad van het katholieke naar het neutrale circuit bewoog laat echter onverlet dat hij halverwege de jaren dertig zijn plannen om *De Vrije Bladen* te reorganiseren liet varen om terug te keren bij het katholieke tijdschrift dat hij in 1925 mede had opgericht: *De Gemeenschap*. Naar eigen zeggen om 'alles weer in katholiek verband te doen'.²²

Hoewel Van den Akker en Dorleijn nadrukkelijk plaats inruimden voor de 'verzuilde literatuur', benadrukten zij dus ook de betrekkelijk marginale rol van deze circuits. Verzuilde uitgevers hadden een beperkt aandeel 'in de markt': dichters die zich niet naar het neutrale circuit bewogen vervulden

geen ‘leidinggevende rol’ en drukten ‘geen stempel op de koers’ en zullen in de zuil blijven of ‘verdwijnen’.²³ Dat nogal wat van de ‘op dat moment gezaghebbende dichters’ de autonomie van de literatuur proclameerden, interpreteerden de onderzoekers als een reactie op een ‘confessionaliseringstendens’, die enkele regels later zelfs wordt aangeduid als een ‘confessionaliseringsgolf’.²⁴

Het is interessant om te zien hoe het vertoog van de markteconomie en de daaraan verbonden groeiscenario’s, zo karakteristiek voor het economische en politieke vertoog van de jaren negentig, hier het denken over literatuurgeschiedenis domineerde. Het zou interessant zijn om nader te onderzoeken hoe het vertoog in de literatuurgeschiedschrijving zich ook voor en na 1996 ontwikkelde in relatie tot de politieke en economische discoursen. Hoewel een of twee mogelijke afwijkingen (Rutten, Engelman) een te smalle basis vormen om het gevonden patroon ter discussie te stellen, attenderen deze gevallen wel op het belang van de singuliere casus en relativeren zij hypothesen die in het wetenschappelijke discours al snel in wetmatigheden uitmondten. Om het in termen van wetenschapshistoricus Rens Bod te zeggen: de *patronen* tekenen zich duidelijk af, maar de *onderliggende principes* blijken complexer dan de oppervlaktestructuur soms doet vermoeden.²⁵ Een kritische toetsing van herleidingstrategieën en verklaringsprincipes en van het perspectief van de onderzoeker, wiens waarnemingsinstrument iedere observatie kleurt, blijft onmiskenbaar belangrijk – evenals de analyse en interpretatie van afzonderlijke literaire teksten.

‘Over de geschiedschrijving van de moderne Nederlandse poëzie’ zorgde voor een belangrijke verruiming van het historische perspectief en pleitte voor een blik van onderop. Dat maakte nieuwe hypothesen mogelijk, ‘nieuwe problemen die om uitwerking vragen’, bijvoorbeeld over gedragspatronen van auteurs en over de aard van de scheiding tussen kunst en religie bij dichters die de autonomie van de poëzie in het vaandel voerden.²⁶ Dat het afleggen van normatieve disposities moeilijker is dan het voornemen is in het voorgaande gebleken.

4. Ter navolging

Het lijkt mij niet te veel eer wanneer we in ‘Over de geschiedschrijving van de moderne Nederlandse poëzie’ een begin zien van wat later opgang zou maken onder de vlag van de computationele literatuurwetenschap en *Digital Humanities*. Wat het artikel tevens aan het licht brengt is het gevaar van systeemdwang, die kan optreden wanneer patronen tot hypothesen en

hypotheses tot een logica of wetmatigheid worden bevorderd. Onderzoek naar singuliere casussen wijst bijvoorbeeld uit dat niet alle dichters eenzelfde carrièrepad nastreefden. Een kritische analyse van het artikel maakt dan ook duidelijk dat een literatuurgeschiedschrijver pendelbewegingen zal moeten maken tussen patronen en gevallen, wil hij of zij recht doen aan de complexiteit van de literaire cultuur. Die beweging tekende zich ook in de vroegere literatuurgeschiedschrijving af. Bekend is bijvoorbeeld het structuurprincipe waarbij auteursportretten worden afgewisseld met paragrafen over wat Asselbergs in zijn handboek uit 1951 'de samenhang van de verschijnselen' noemde, een samenhang die 'stelselmatig' moest worden aangetoond.²⁷ Wat in de loop van de tijd veranderde was de aard van de 'verschijnselen': waar Asselbergs in het voorbericht van zijn boek schreef over de documentatie van 'gedragingen, opvattingen en levensomstandigheden van personen' en hun onderlinge verhoudingen, daar verlegden Van den Akker en Dorleijn het accent naar de kwantitatieve productie van teksten in het literaire bedrijf.

Duidelijk was in 1996 ook dat het schrijven van een geschiedenis van alleen al de Nederlandse poëzie uit de relatief beperkte periode van vier decennia een zeer arbeidsintensief karwei zou worden, zeker wanneer het eerdere programmatische artikel uit 1991 leidend is, namelijk een multiperspectivistische benadering van het literaire verleden: poëticaal, literair-sociaal, ideologisch-historisch, tekstgericht.²⁸ Van den Akker en Dorleijn hadden meerdere bijdragen geschreven voor *Nederlandse literatuur, een geschiedenis* maar zouden afstand houden tot het grote project dat de Nederlandse Taalunie in 1997 initieerde en dat inmiddels is uitgemond in de negendelige *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur*. Herlezing van het artikel uit 1996 doet verlangen naar de apotheose van het project dat daarin werd aangekondigd: een geschiedenis van de Nederlandse poëzie tussen 1880 en 1940 van onderop. Hoe zal dat verhaal eruit zien als het traditionele aflossingsmodel van stromingen en bewegingen wordt losgelaten?

Wie de publicaties van Van den Akker en Dorleijn na 1996 is blijven volgen, heeft kunnen zien hoe zij in hun benadering en hypothesen zijn blijven meebewegen met ontwikkelingen in de literatuurwetenschap. Via de samenwerking tussen Gillis Dorleijn en Kees van Rees ging de op Pierre Bourdieu geïnspireerde veldtheorie een steeds grotere rol spelen en nadat Jérôme Meizoz het concept 'posture littéraire' introduceerde groeide in hun publicaties ook de aandacht voor strategisch gemotiveerde positiebepalingen en zelfprofileringen van auteurs en voor literaturopvattingen als 'denkstijl', waarmee feitelijk komaf werd gemaakt met het classificatiemodel van Sötemann.²⁹

In de vijftienvintig jaar die zijn verstreken sinds de eerste aflevering van *Nederlandse letterkunde* heeft het literair-historische onderzoek zich verder ontwikkeld, waarbij kwantitatieve analyses een steeds belangrijkere rol zijn gaan spelen. Ook de reikwijdte van de literatuurgeschiedschrijving werd aanzienlijk vergroot. Projecten over publieksliteratuur in het interbellum en over de receptie van buitenlandse literatuur in die periode maakten dankbaar gebruik van de oproep van Van den Akker en Dorleijn om buiten de gebaande paden van de canon te treden en het literaire verleden van onderop te beschouwen.³⁰ De beschikbaarheid van historisch bronnenmateriaal, via bijvoorbeeld Delpher en DBNL, bleek van onschatbare betekenis. Proefschriften als dat van Corina Koolen over de relaties tussen de perceptie van auteursgender en de toekenning van literaire kwaliteit, van Kila van der Starre over poëzie buiten het boek en van Janka Wagner over de receptie van de Nieuwe Zakelijkheid in Nederland tijdens het interbellum zouden zonder digitale corpora en instrumenten niet geschreven kunnen worden.³¹ Ook hier zeggen de getallen niet alles. Die getallen moeten immers worden geduid en ook dan zullen niet alle problemen kunnen worden opgelost. De voortdurende bezinning op de mogelijkheden van de discipline om nieuwe hypotheses te genereren maakt de literatuurgeschiedschrijving tot een avontuur.

Noten

1. Zie over ditzelfde artikel ook de bijdrage van Kila van der Starre aan dit jubileumnummer.
2. Het betreft het totaal aantal titels, verminderd met de titels die twee keer zijn opgenomen nadat ze ook via DBNL werden gepubliceerd.
3. Van den Akker & Dorleijn (1997) en (2003).
4. Zie respectievelijk Van den Akker & Dorleijn (1991), (1996), (1999), (2000), Dorleijn & Van den Akker (2006) en (2008).
5. Van den Akker & Dorleijn (1989), 65.
6. Anbeek (1999), 128.
7. Cf. Van den Akker & Dorleijn (1996), 26.
8. Van Alphen & Meijer (1990).
9. De bundel *De productie van literatuur* (Dorleijn & Van Rees (2006)) kan gelden als een afsluiting van het in de jaren negentig begonnen project over de impact van literatuuropvattingen in het literaire veld. Samen met mijn collega Sandra van Voorst bereid ik een artikel voor over wat volgde: vijftien jaar institutioneel onderzoek in de letterkundige neerlandistiek (2006-2021).
10. Dorleijn (1989) en Dorleijn & Van den Akker (2008).
11. Van den Akker (1985) en Dorleijn (1989).

12. Van den Akker & Dorleijn (1996), 2-3.
13. Van den Akker & Dorleijn (1996), 12.
14. Van den Akker & Dorleijn (1996), 3-4.
15. Van den Akker & Dorleijn (1996), 3.
16. Anbeek & Bank (1996).
17. Op de selectiemechanismen en het literatuurbegrip dat daaraan ten grondslag ligt gaat Van der Starre elders in dit themanummer uitgebreid in.
18. Van den Akker & Dorleijn (1996), 3-4.
19. Van den Akker & Dorleijn (1996), 9.
20. Wilholt (1999), 196.
21. Van den Akker & Dorleijn (1996), 25.
22. Zie verder Sanders (2002), 20-21 en de aldaar vermelde bronnen.
23. Van den Akker & Dorleijn (1996), 24.
24. In Van den Akker & Dorleijn (1997), 10 luidt het: 'Onze stelling is echter: het onderwerp van het poëtische debat wordt gedomineerd door het neutrale, niet-verzuilde circuit.' Dat zou impliceren dat de voorstanders van een autonomistische poëtica zich weinig gelegen lieten liggen aan die marginale confessionele opvattingen.
25. Bod (2019).
26. Van den Akker & Dorleijn (1996), 26.
27. Asselbergs (z.j. [1951]), VII.
28. Van den Akker & Dorleijn (1991), 509-510.
29. Zie respectievelijk Dorleijn & Van den Akker (2006) en (2008).
30. Zie Van Boven, Sanders & Verstraeten (2017) en Sanders (2016).
31. Koolen (2018), Van der Starre (2021) en Wagner (2020).

Literatuur

- Akker, W.J. van den, *Een dichter schreit niet. Aspecten van M. Nijhoffs versexterne poetica*. Utrecht, Veen, 1985.
- Akker, W.J. van den en G.J. Dorleijn, 'Satyr en Christoffor of de motieven van een dichter', in: Kees Fens en Hugo Verdaasdonk (red.), *Op eigen gronden*. Utrecht, HES, 1989, 65-82.
- Akker, W.J. van den en G.J. Dorleijn, 'Poetica en literatuurgeschiedschrijving', in: *De Nieuwe Taalgids* 84, 1991, 508-526.
- Akker, Wiljan van den en Gillis Dorleijn, 'Over de geschiedschrijving van de moderne Nederlandse poëzie. Problemen, getallen en suggesties', in: *Nederlandse Letterkunde* 1, 1996, 2-29.
- Akker, Wiljan van den en Gillis Dorleijn, 'Consensus en conflict. Over de literatuurgeschiedschrijving van Nederland en Vlaanderen', in: *Nederlandse letterkunde* 4, 1999, 191-210.

- Akker, Wiljan van den en Gillis Dorleijn, 'Hoe lang duurt tachtig? Reproductie van normen en literatuurgeschiedschrijving', in: L. Korthals Altes en Dick Schram (red.), *Literatuurwetenschap tussen betrokkenheid en distantie*. Assen, Van Gorcum, 2000, 3-14.
- Akker, Wiljan van den en Gillis Dorleijn, *Dameskoor 'Het zingend vedertje' of de geschiedschrijving van de moderne Nederlandse poëzie*. Utrecht, Universiteit Utrecht/Vakgroep Nederlands, 1997.
- Akker, Wiljan van den en Gillis Dorleijn, *De Muze: een vrouw met den blik van een man. Opvattingen over 'mannelijkheid' en 'vrouwelijkheid' in de Nederlandse poëzie tussen 1880 en 1940*. Utrecht, Faculteit der Letteren, 2003.
- Alphen, Ernst van en Maaike Meijer (red.), *De canon onder vuur. Nederlandse literatuur tegendraads gelezen*. Amsterdam, Van Gennep, 1991.
- Anbeek, Ton, *Geschiedenis van de literatuur in Nederland 1885-1985*. Amsterdam/Antwerpen, De Arbeiderspers, 1999.
- Anbeek, Ton en Jan Bank, 'Verzuilde literatuur. Een verkenning', in: *Nederlandse Letterkunde* 1, 1996, 125-137.
- Asselbergs, W.J.M.A., *Het tijdperk der vernieuwing van de Noordnederlandse letterkunde*. 's-Hertogenbosch/Antwerpen-Brussel, Teuling's Uitgevers-Mij./N.V. Standaard-Boekhandel, z.j. [1951].
- Bod, Rens, *Een wereld van patronen. De geschiedenis van kennis*. Amsterdam, Prometheus, 2019.
- Boven, Erica van, Mathijs Sanders en Pieter Verstraeten (red.), *Echte leesboeken. Publieksliteratuur in de twintigste eeuw*. Hilversum, Verloren, 2017.
- Dorleijn, G.J., *Terug naar de auteur. Over de dichter M. Nijhoff*. Baarn, de Prom, 1989.
- Dorleijn, Gillis J. en Wiljan van den Akker, 'Literatuuropvattingen als denkstijl. Over de verbreiding van normen in het literaire veld rond 1900', in: Gillis J. Dorleijn en Kees van Rees (red.), *De productie van literatuur. Het literaire veld in Nederland 1800-2000*. Nijmegen, Vantilt, 2006, 91-122.
- Dorleijn, Gillis J. en Wiljan van den Akker, 'De zelfprofilering van Albert Verwey als modern auteur', in: *Spiegel der Letteren* 50, 2008, 433-461.
- Koolen, C.W., *Reading beyond the female. The relationship between perception of author gender and literary quality*. Amsterdam, Universiteit van Amsterdam [dissertatie], 2018.
- Sanders, Mathijs, *Het spiegelend venster. Katholieken in de Nederlandse literatuur, 1870-1940*. Nijmegen, Vantilt, 2002.
- Sanders, Mathijs, *Europese papieren. Intellectueel grensverkeer tijdens het interbellum*. Nijmegen, Vantilt, 2016.
- Starre, Kila van der, *Poëzie buiten het boek: de circulatie en het gebruik van poëzie*. Utrecht, Universiteit Utrecht [dissertatie], 2021.

Wagner, Janka, *'Sachlichkeit ist tödlich für das Wesen der Kunst'. Funktionen der Debatte um Nieuwe Zakelijkheid im niederländischen Kunstfeld der Zwischenkriegszeit aus feldtheoretischer Perspektive*. Münster, Schriften aus dem Haus der Niederlande 7, 2020.

Wilholt, Nanske, *'Vóór alles artiste'. A.A.M. Stols als uitgever, typograaf en cultureel bemiddelaar in de periode 1922-1942*. Utrecht, Universiteit Utrecht [dissertatie], 1999.

Over de auteur

Mathijs Sanders is hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn onderzoek richt zich op de receptie van buitenlandse literatuur in Nederland tijdens het interbellum en op publieksliteratuur in de twintigste eeuw. Zijn meest recente boek is *Europese papieren. Intellectueel grensverkeer tijdens het interbellum* (2016). Sinds 2017 is hij hoofdredacteur van het tijdschrift *Spiegel der Letteren*.

E-Mail: m.p.j.sanders@rug.nl